

**KÜLTÜR
SANAT
EMEKÇİLERİ
SORUNLAR
VE TALEPLER**

Birinci Bölüm

Kültür Sanat Alanına Genel Bakış

Sansür, yasak ve yargı tehdidi bugün sanatı Cumhuriyet tarihinin en karanlık, gerici anlayışıyla kuşatmış durumda. Halihazırda bağımsız yayınları susturma ya da ağır para cezalarıyla yıldırma dışında herhangi bir fiili görevi bulunmayan RTÜK ve benzeri kurumlar iktidarın taşeronluğunu yapıyor. Sadece son aylara bakıldığında dahi; Açık Radyo'nun karasal yayınına keyfi biçimde son verilmesi, RTÜK başkanının “aşırı cinsellik” gerekçesiyle müzik kliplerine uyarı vermesi, Prime Video ve Netflix kataloglarına sansür uygulanması, Wattpad'ın yasaklanması, Aram Yayınları'nın kitaplarının toplatılması, Kanun Hükmü filminin gösterimlerinin festivallerde yasaklanması gibi sıradanlaşan örnekler sayısız garabetten birkaçı.

Sanatçılar istikrarlı bir hukuksal statüden halen yoksun durumda ve bu yönde uzun yıllara yayılan ısrarlı taleplere iktidarın kulağı yıllardır kapalı.

Meslek örgütü, dernek ve sendikalar kültür ve sanat emekçilerinin ihtiyaçlarına karşılık veremiyor. Kültür emekçileri cadı avıyla örgütlü hayatın dışında tutulmaya çalışılıyor, sesi çıkan fişleniyor, hakkında soruşturma açılıyor, en temel insani hak talepleri için toplanan bir listenin imzacısı olunması durumunda dahi belirsiz kaynaklarca sosyal medyada dolaştırılan karşı listelerle itibarsızlaştırılıyor.

Televizyon kanallarının kapıları iktidarın “makbul sanatçıları” içeriye alırken gerisine kapıları çarparak kapıyor. Kamu olanaklarının bir bölümü iktidar tarafından kendi kriterlerine göre seçilmiş azınlığa sunuluyor.

Tüm bunlar olurken emekçiler yaygın güvencesizlik ve bunun uzantısı sorunlarla savaşmak mecburiyetinde. Bu kısılcacın kolaylaştırdığı biçimde taciz, mobbing gibi dertlerle de boğuşan alan emekçilerine yargıya erişim ve örgütlenme kanalları bilinçli biçimde kapalı tutuluyor.

Kendi çevirdiği kitabı satın alamayacak, kendi konserine gidemeyecek hale getirilmiş kent emekçilerinin kültür sanat etkinliklerine erişimi neredeyse imkânsız.

Gelinen noktada siyasal İslamcılık kültürel alanı çöle çevirmiş durumda ve görünen o ki kuraklığı daimi kılmak iktidarın açıkça politikası.

Ekli raporda, daha çok kentlerde yaşam mücadelesi veren ve kültür alanında büyük bir hacmi temsil eden sinema, tiyatro, müzik ve yayıncılık alanlarının öne çıkan sorunlarını ve acil talepleri ele almaya çalışacağız.

İkinci Bölüm

Sektörel Bazda Kültür Sanat Alanı ve Emekçiler

Tiyatro

- Serbest meslek makbuzuyla çalıştırılıp 4B'ye tabi kılınan oyuncuların en temel işçi haklarından mahrum bırakılmış olması, sayısız sorun içinde başa yazılabilir.
- Konut fiyatlarındaki akıl dışı artışa paralel fahiş rakamlara tırmanan sahne kiralarının maliyetiyle baş edebilmek bağımsız tiyatroyu yaşatma inadında direnenler için artık imkânsız durumdadır.
- Kendi prodüksiyonunu ve oyun günü harcamalarını bile karşılayamayacak hale gelen tiyatrolar için mevcut ekonomik koşullarda yabancı oyun sahnelemek alabildiğine zorlaşmıştır.
- Oyunculuğun mesleki tanımı halen bulunmamaktadır. Oyuncu yasal olarak “ticari faaliyet yürüten kişi” olarak tanımlanmaktadır.
- Yeni mezun oyuncular bugün herhangi bir sahnede mesleğini icra etme imkânı bulsa dahi, yaşamını idame ettirmek üzere ek iş yapmak

zorundadır ve aynı oyuncular daha yolun başında zamanının büyük bölümünü uzun süreli provalarda geçirdiklerinden böyle bir imkân da bulamamaktadır.

- Yoğun efor gerektiren ve işin doğal parçası olarak görülmesi gereken provalar için ücret ödenmediği gibi, oyun başına alınan yevmiye günümüz koşullarında temel ihtiyaçların bir kısmını dahi karşılamamaktadır.

Sinema

- İrili ufaklı film yapım şirketlerince sektörde teamül haline getirilen çalışma ortamları bugün ölüm setlerine dönüşmüş durumdadır. İşçi sağlığı ve çalışma güvenliği açısından gerekli denetimleri yapmayarak işçilik haklarını göz göre göre ihlal eden firmalara gerekli yaptırım ve caydırıcı cezalar uygulanmamakta, ruhsatları iptal edilmemektedir.

• İşçi güvenliği önlemlerinin alınmadığı alanlarda, günlük 12 saat çalışmanın normal mesaiye sayıldığı, zaman zaman 16-17 saati aşan, insanlık dışı düzenekte oyuncuları da içine alan set emekçileri düşük ücretlerle hayatta kalmaya çalışmaktadır.

• Film endüstrisi yapım firmalarının keyfe keder kararlarına kalmıştır. Bir firma bünyesinde çalışmayan set emekçileri serbest meslek makbuzu kesmekle yükümlüdür. Düşük ücret sorununa bir de uzun ödeme vadeleri eklenmektedir. Çalışanlar kestikleri makbuzların KDV ödemelerini bir sonraki ayın sonunda yapmak zorunda olduğundan, yapım firmasından ödeme almadan o işten elde ettikleri varsayılan gelirin KDV'sini devlete ödemektedir. İstismara zemin hazırlayan bu durum peşin ödeme vaadine karşılık fazla mesai pazarlığında işverenin ekmeğine yağ sürmektedir.

• Çalışanın yapım şirketi tarafından sigortalandığı durumlarda ise ağır kontrat yükümlülükleri devreye girmekte, nihayetinde çalışanlar sigorta primlerini

kendileri ödemek zorunda kalmaktadır.

• İşçi sağlığı ve iş güvenliği şirketlerindeki “uzmanlar” film setlerinin işleyişi hakkında çoğunlukla yeterli bilgiye haiz olmadığı gibi , malzemelerin büyük kısmı sektöre özgüken iş güvenliği uzmanının bilgisi genel kurallarla sınırlı kalmaktadır.

• Set çalışanlarına ödenen ücretler kabul edilemez seviyede düşüktür. Günlük çalışma saati 12 ile 16 saat arasında değişmekte ve ancak 12 saati aşan çalışmalar fazla mesaiye sayılmaktadır.

• Oyuncuların çoğu, irili ufaklı film yapım şirketlerince sektörde teamül haline getirilen çalışma ortamlarıyla bugün ölüm seti olarak anılan dizi sektörüne mahkûm kılınmıştır.

Müzik

• Sinema endüstrisindeki benzer bir durum kayıt dışı çalışma oranının yüzde 70'leri bulduğu müzisyenler için de geçerlidir.

- Kontratsız çalıştırma lüksü her türlü talep hakkını tek yönlü yapılandırarak gücü elinde tutan işverene verirken müzisyenin sözlü bir anlaşma sonunda oluşması muhtemel herhangi bir hak kaybına sesini çıkarma kabiliyetini de oldukça sınırlamaktadır.
- Müzisyenlerin nerede, ne zaman, ne kadar süreyle çalışacağı çoğunlukla belirsizdir. Çalışma biçimleri ve çalışılan mekâna göre sorunlar da değişmektedir. Zaman zaman oluşan talep birikimi müzisyen için aşırı çalışma yükü yaratırken pandemi, afet dönemlerinde karşılaşıldığı gibi oluşabilecek uzun süreli boşlukları tazmin etme saikiyle herhangi bir felakette ülkede fiilen sadece müzik emekçilerinin yas tutması beklendiğinden, gelen iş de filtrelenememektedir. Ardı ardına konserler iptal edilmekte, endüstri cenaze evine çevrilmektedir.
- Sigortasız çalışmanın en yaygın olduğu alanlardan birinin üyeleri olan müzisyenler halihazırda 5510 sayılı kanunun 4. Maddesi'ne ek bir yasal düzenlemeyle primlerini kendileri ödemek kaydıyla sigortalı olabilseler de çoğu

müzisyen için asgari ücret üzerinden ödenecek prim tutarlarına dayalı bir emeklilik hayalinin zahmetine değmeyeceği ortadadır.

- Ücret standardı olmayan piyasada tutunma savaşı veren müzisyenlerin müzikle yaşaması mucizeye dönüşmüş durumdadır.

- Çalışma mekânlarının denetimsizliği müzisyenleri sözlü ve fiziksel saldırılar karşısında savunmasız bırakırken istek parçası çalıp söylemediği için canları alınan müzisyenlerin acıları hafızalarımızda maalesef tazedir. Kent hayatının vazgeçilmez bir unsuru olan sokak müzisyenleri için bu risk şüphesiz ki herkes için olduğundan daha yüksektir.

- Belli bir ücret standardı, taban ücret ya da belli bir paylaşım oranı bulunmayan sektör emekçileri piyasanın vahşi koşullarına terk edilmiş durumdadır. Ünlü bir solist astronomik ücretler alırken arkasında çalan müzisyenlerin hanesini çevirebilmek için nefes almadan çalışması gerekmektedir.

Gelişen teknolojik imkanlarla, müzik üretiminin halka ulaştırılmasında işlev gören (kaset, plak, CD gibi) fiziksel araçların yerini alan Dijital Streaming Platformları (Spotify, Youtube gibi), bağımsız müzik üreticileri için, üretimlerini büyük veya küçük sermayeli prodüksiyon şirketlerinin maddi sömürsüne maruz kalmadan paylaşabilecekleri özgürleştirici bir alan olarak doğmuş olsalar da, bu durum giderek bağımsız müzik üreticileri aleyhine dönmüş, bu platformlar ürettikleri dijital algoritmalarla, müzik tüketiminin yönünü belirler hale gelmiş, sektör içi bölüşüm eşitsizliklerini çoğaltan mekanizmalara dönüşmüşlerdir. Bağımsız müzik üretiminde ısrar eden müzisyenler de, bu platformlarda yer alabilmek saikiyle, büyük sermayeli müzik prodüksiyon şirketlerine çok yüksek miktarlarda ücret ödemek zorunda bırakılmışlardır.

• Telif haklarına yönelik Akp iktidarının 23 yıllık döneminde bir arpa boyu yol alınamamıştır.

• Müzik emekçilerinin en temel sorunu örgütsüzlüktür. Müzik emeğini örgütlenme konusunda şimdiye kadar görev üstlenen kurumlar alana ilişkin çözümleri sınıfsal perspektifle yorumlamada oldukça yetersizdir.

• Müzik enstrümanlarına uygulanan ağır vergiler gibi hususlar da müzisyenler için zorlayıcı sorunlar arasındadır.

Yayıncılık

• Mesai kavramının ters yüz edildiği, yoksulluğa mahkûm edilen, sigortasız ve bütünüyle güvenceden yoksun çalıştırılan yığınla emekçi entelektüel üretimin unsuru oldukları manipülasyonu “hayallerindeki iş”ten vurulmaktadır.

• Kâğıt ve sonunda döviz krizinin yayıncılığa vurduğu darbenin diyeti önce çalışanlara ödetilmektedir. Örneğin editörlük bitmeyen işe dönüşmüştür.

• Benzer bir durum iş bulması durumunda çevirmen için de geçerlidir. Kitap kapağında emeğinin karşılığını görebilmek için bile mücadele vermesi

gereken çevirmenin karşısına bugün bir de yapay zekâ dikilmiştir.

- Yayınevlerinin dışarıya verdiği parça başı işlerle sektör taşeronlaşmaya geçmiştir. Büyük şehirlerin yaşam koşullarında devam etmeye takati kalmayan emekçiler ya ek iş yapmak ya da kentleri terk etmek durumunda bırakılmıştır. Üzerindeki fiziksel ve psikolojik baskı yorgun emekçinin üretiminin niteliğini de etkilemektedir. Özensiz kitaplar yayımlanmakta, nitelikli dergiler kapanmakta ya da basım sıklığı seyrelmektedir. “Biri gider öbürü gelir” mantığından sıtkı sıyrılanlar farklı alanlarda iş arayışına yoğunlaşmıştır.
- Bu noktada özellikle küçük yayınevlerinin düşük marjlarla, neredeyse kâr etmeden, hatta borçlanarak üretimlerini sürdürmesinin çok güç olduğunun da altı çizilmelidir.

Üçüncü Bölüm

Talepler ve Çözüm Önerileri

Tiyatro ve Sinema

- Özel tiyatroların nace kodları standardize edilmeli ve bu alanda çalışma yürütenlere tek nace koduyla çalışma izni verilmelidir.
- Özel tiyatro işletmelerinde belirlenen sigortalı kodlarında çalışanlara sigorta prim desteği verilmeli ya da sigorta prim muafiyeti sağlanmalıdır.
- Vergi muafiyeti, KDV indirimi ya da KDV iadesi uygulanmalıdır. Vergi muafiyeti uygulanamasa bile, vergi iade sistemiyle sezon boyunca ödenen KDV oranında bir sonraki sezon o tiyatroya KDV iadesi yapılmalıdır.
- Bakanlık veri kayıt sisteminde kayıtlı bütün tiyatrolar bakanlık desteğinden yararlanmalıdır.
- Tiyatrolar bir önceki sezon ödediği vergi miktarı, belirlenen kodlarda çalışan sayısı ve ödediği sigorta prim miktarı, kuruluş sermayesi, oynadığı telifli oyun-temsili sayısı, bankalar aracılığıyla ödediği kira bedelleri gibi

giderlerinin belirlenen yüzdesi üzerinden bir sonraki sezon desteğinden yararlanmalıdır. (Örneğin bir önceki sezon giderinin yüzde 50'si gibi.) Böylece bir sahne eserinin, oyunun, gösterinin bir kurul tarafından değerlendirilmesine de gerek kalmayacaktır.

- Bakanlık sahneleri ve Devlet Tiyatroları sahneleri özel tiyatrolara ücretsiz tahsis edilmelidir. Bu tahsisler “Konuk Oyun” adıyla DT sayfalarında yayımlanmalı, bilet satışı DT sistemi üzerinden yapılmalıdır. Böylece kamusal bir birim olan DT'nin kamu kaynaklarıyla sağladığı imkânlar hem özel tiyatrolara hem de özel tiyatro izleyicisine sunulmalıdır.

- Özel tiyatrolara turizm işletmelerine yapıldığı gibi özel ayrıcalıklar sağlanmalıdır.

- Sanat eserleri de “üretim” kategorisine alınmalıdır. Böylece afet, salgın, kriz gibi olumsuzluklarda üretimin devamı ve ekonominin desteklenmesi adına yapılan çalışmalarda sanat üreticileri de destek kapsamı içinde yer

alacak, sosyal fayda üreten kurumlar olarak destek almış olacaktır.

- Prova, temsil, sahne, kulis, atölye, sahne hazırlığı vb. kavramların tanımlanmalı, çalışma saatine bakılmaksızın işçiler bu alanlarda iş ortamında kabul edilmeli ve sigorta kapsamına alınmalıdır.

- Belirlenmiş olan sigortalı kodlarında çalışanların (oyuncu, yönetmen, tasarımcı, yapımcı vb.) kendine özgü çalışma saatlerinin (atipik) kabul edilmemesi halinde ya da bu saatlerin denetlenememesi durumunda, çalışma alanları içinde bulunma kriteri devreye alınarak çalışanın güvence altına alınması sağlanmalıdır.

- Oyuncu, yönetmen, tasarımcı, dekorcu, ışıkçı vb. belirlenen sigortalı kodlarında belirli bir süre çalışmış olanlara memuriyette olduğu gibi yeşil pasaport hakkı tanınmalıdır.

- Özel tiyatrolara, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen veri kayıt sistemi belgesi gibi “İçişleri Bakanlığı Veri Kayıt Sistemi Kayıt Belgesi” verilmelidir.

- Sinema filmlerinin dağıtımındaki eşitsiz koşullar kaldırılmalıdır.

- Film endüstrisinin özgün koşulları ve denetimsizlik nedeniyle sigortasız çalıştırıldıkları için bugün ilerleyen yaşlarına karşın emekli olamayan sanat emekçilerinin hak kayıpları karşılanmalıdır.

- Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nda gerekli değişiklikler yaparak eksiksiz bütün film yönetmenleri, senaryo yazarları ve besteciler ve oyuncuların yurt içindeki telif bedellerine kavuşmaları sağlanmalıdır.

- Görsel-işitsel yayın araçlarından “Özel kopyalama bedeli” olarak alınan ve amacı sanatçıların telif hakkı kayıplarını karşılamak olan verginin sanatçılara dağıtılmasının önü açılmalıdır.

- Sinema ve tiyatrolara sağlanan devlet desteklerinin özerk bir yapıya kavuşturulması ve gereksinimlere uygun bir biçimde artırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Müzik

• 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4(b) maddesine eklenen Ek-6 maddesiyle kültür-sanat alanında çalışan emekçileri "bir veya birden fazla işveren tarafından, kısmi süreli iş sözleşmesi ile ve çalışma süresine göre ayda 10 günden az çalıştırılanlar" olarak tanımlanmış ve sigorta primlerini kendilerinin ödemeleri durumunda, kanunun 4(a) maddesine göre sigortalı sayılacakları belirtilmiştir. Bu tanımlama, çalışma süresine göre ayda 10 günden fazla çalıştırılan kültür-sanat emekçileri ile 10 günden az çalıştırılan kültür-sanat emekçileri arasında bir ikilik yaratmakta, işverenleri ise çalıştırdıkları kültür-sanat emekçilerinin sigortalılıklarını sağlama yükümlülüğünden azade kılmaktadır.

Bir müzik ve sahne emekçisinin çalıştırıldığı işletmelerde günde ortalama 3,5 saat sahne alması ve bundan dolayı "kısmi süreli çalışan" olarak değerlendirilmesi tartışmaya açıktır. Müzik emekçilerinin sahne alabilmek için evinde ya

da stüdyoda geçirdiği, sahne öncesi egzersiz ve prova saatleri de günlük çalışma süresinin içinde değerlendirilmelidir.

Ek-6. maddeye göre sigortalılıkları sağlanan kültür-sanat emekçilerinin 30 günlük sigorta primlerini kendilerinin ödemesi, özgül çalışma koşulları dolayısıyla asgari geçim düzeyinde oldukları için, bütçelerine ağır ve ödenmesi mümkün olmayan bir yük bindirmektedir. Bunun sonucunda da kültür-sanat emekçilerinin sigortalılıkları yine mümkün olamamaktadır. Ek-6 kapsamında müzik ve sahne emekçilerinin ödemeleri gereken sigorta prim gün sayısı 15 güne sabitlenmelidir.

• Ek 6. madde kapsamındaki kültür-sanat emekçileri, kısa vadeli sigorta kolları olan iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortası kollarından yararlanamayacaklardır (m.3/4). Bu durum, sıklıkla sahnede fiziki saldırıya uğrayan müzik ve sahne emekçileri açısından bir dezavantaj yaratmaktadır. Böylesi ciddi yaralanmalar ve hatta ölümlerle sonuçlanan fiziki saldırılar, iş

kazası ve meslek hastalığı kapsamında değerlendirilmelidir.

- Sanatın ve sanatçıların korunmasını güvence altına alan TC. Anayasası'nın 64. maddesi uyarınca ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de imzacıları arasında bulunduğu, UNESCO'nun 27 Ekim 1980 tarihli Belgrad Toplantısı'nda alınan Sanatçının Statüsüne İlişkin Tavsiye Kararı'nın V/3. maddesi dikkate alınmalı, müzik ve sahne emekçilerinin özgül çalışma koşulları göz önünde bulundurularak ya mevcut İş ve Sosyal Sigortalar Kanunlarında gerekli ve tatmin edici düzenlemeler yapılmalı ya da ülkedeki kültür-sanat emeğine ilişkin geniş bir "sanat yasası" üzerine çalışılmalıdır.

Dijital Streaming Platformları'nda kendilerine alan bulamayan bağımsız müzik üreticilerinin ürünlerini halkla paylaşmalarını kolaylaştıracak müzik üretim kooperatifleri desteklenmelidir.

Müzik enstrümanlarına konulan ağır ithalat vergileri minimuma indirilmeli, halkın müzik yapma araç gereçlerine erişimi kolaylaştırılmalıdır.

Yerel yönetimlerin kültür-sanat etkinlikleri kapsamında düzenledikleri konserlerde yerel sanatçılar ve müzik grupları tercih edilmeli, kent meydanlarında ve parklarında müzik yapan sokak müzisyenleri desteklenmelidir.

Yayıncılık

- Kültür-sanat emekçilerinin çalışma, sosyal güvenlik ve İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği alanlarında gerekli yasal düzenlemeler acilen yapılmalı, bu yasal düzenlemelerin işverenler tarafından uygulanıp uygulanmadığı konusunda etkin denetim mekanizmaları kurulmalıdır.

- Yayınevi emekçilerinin de dahil olduğu freelance çalışanlarla ilgili bir yasa çıkarılarak geçici çalışma sistemi düzenlenmeli ve sigortasız çalışmanın önüne geçilmelidir.

- Yayınevi emekçilerinin parça başı çalışma sisteminde forma ya da sayfa üzerinden asgari bir tarife oluşturulmalıdır.

- Sendikal örgütlenmenin önündeki engeller kaldırılarak

anayasal hakların önü
açılmalıdır.

- Meslek tanımları netleştirilmeli; yayınevi emekçileri her işi yapan bir konumdan çıkarılarak editör, redaktör, lektör, genel yayın yönetmeni, son okumacı, tasarımcı, telif hakları sorumlusu, dizgici, depocu, muhasebeci vb.'nin iş tanımları açıklığa kavuşturulmalıdır.
- Niteliksiz çevirilerle denetimsiz yapay zekâ çevirilerinin önü alınmalıdır.

NOTLAR

Kültür sanat alanında sansür ve ifade özgürlüğü ihlallerine dair ay ay detaylı raporlama için bkz. Sanat Özgürlüğünü İzleme Platformu
www.reportare.com/soz/

Yayınevi çalışanlarının hak mücadelesine ve sorunlarına dair detaylı yazı ve söyleşiler için bkz. Yayınevi Emekçileri Platformu, x.com/yayineviemekci; ayrıca DİSK Basın-İş
www.diskbasinis.org

Müzik ve sahne emekçilerinin sorun ve taleplerine dair bkz. Müzik-Sen
www.muziksen.org.tr/

Özel tiyatrolara ilişkin örgütlenme ve çözüm önerilerine dair bkz. Tiyatro Kooperatifi
www.tiyatrokooperatifi.org/artikcozumistiyoruz/

Sinema ve dizi emekçilerine dair örgütlenme ve çözüm önerileri için bkz. DİSK Sinema Emekçileri Sendikası
www.sinesen.org.tr
ayrıca bkz.
www.oyuncularsendikasi.org

Kültür sanat alanına dair sorunların derli toplu bir sunumu için bkz. Dilek Yılmaz, “Emek Piyasasının “Üvey Evlatları”: Kültür Sanat Emekçileri”
ayrim.org/dosya/emek-piyasasinin-uvey-evlatlari-kultur-sanat-emekcileri/

KÜLTÜR
SANAT
EMEKÇİLERİ
SORUNLAR
VE TALEPLER

